

Bouwhistorische notitie, gemeente Groningen.

Adres	Euvelgunnerweg 27
Onderwerp	boerderij
Status	beeldbepalend
Reden	ingrijpende plannen voor het gebied rondom de Euvelgunnerweg en voor de bebouwing langs deze weg.
Bezocht door	Jan van der Hoeve en Aletta Bastmeijer, 16 februari 2000.

Inleiding

De gemeente Groningen heeft grootschalige en ingrijpende plannen voor het landelijke gebied rond de Euvelgunnerweg. De ruimte ten oosten van de weg zal worden heringericht tot bedrijfsterreinen, een gebied ter weerszijden van de Euvelgunnerweg en het riviertje de Hunze zal als groenstrook bewaard blijven. De bestaande gebouwen zullen worden herbestemd tot “bedrijfsbebouwing”. Met het oog op de consequenties daarvan zijn er bouwhistorische verkenningen en waardestellingen uitgevoerd. Om die reden is er een bezoek gebracht aan de boerderij Euvelgunnerweg 27.

Na een korte beschrijving van het ontstaan van het gebied rond de Hunze volgt een uitleg van het erf en de structuur van de boerderij, een reconstructie van de bouwgeschiedenis en de beschrijving van de verschillende onderdelen van de boerderij.

Hunzedal

Het huidige landschap rond de stad Groningen is gevormd in de voorlaatste ijstijd, bekend onder de naam Saalien (150.000 – 100.000 jaar voor Christus). Verschuivend landijs stuwde zand, grint en klei tot wallen, de Hondsrug is hier een voorbeeld van. Door het smelten van het ijs ontstonden er diepe geulen, zoals de Hunze en de Drentse Aa.

Voor de ontginning van het land, ten behoeve van landbouw, was noodzakelijk om het land af te wateren. Al in de 11^e eeuw werd er, vooral door monniken, begonnen met de aanleg van dijken langs onder andere de Hunze, de Drentse Aa en het Reitdiep, waar de twee eerste in samenstromen. Het stroomdal van de Hunze moet in deze tijd ongeveer 60 meter breed zijn geweest.

Al vroeg vonden er verschillende vergravingen plaats van de oorspronkelijke stroomgebieden. Behalve het afwateren voor de landbouw was rond 1400, om economische redenen (de transport van turf), een aftakking gegraven van de stadsgracht naar de Hunze: het Schuitendiep.

Behalve regulering van de waterhuishouding en economische redenen was het water van de Hunze belangrijk voor inundaties ten behoeve van de verdediging van de stad. Ook werd het schone water van de Hunze gebruikt door bierbrouwerijen in de stad. Omdat de Hunze als natuurlijke transportader steeds meer gebruikt gaat worden, vanaf de 17^e eeuw, wordt bewoning langs het stroomdal aantrekkelijker.

Door al deze vergravingen was de stad, via waterwegen naar alle richtingen, verbonden met de wijde omgeving. Ter vergemakkelijking van het gebruik werden echter grote delen van de historische waterwegen -onder andere van de meanderende Hunze- rechtgetrokken.

In de huidige situatie ligt de boerderij Euvelgunnerweg 27 ingeklemd tussen deze weg aan de oostzijde en de Gotenburgweg aan de westzijde. Tussen de Gotenburgweg en het erf ligt echter nog het restant van wat de waterloop de Hunze was¹.

¹ Zie de beschrijving van het exterieur van de schuur, pagina 4.

Erf en structuur

De boerderij bevindt zich op een breed perceel dat parallel aan de straat ligt. De boerderij staat haaks op de straat.

Aan de noordzijde van de boerderij bevindt zich aan de straatzijde een tuin met daarachter een in verval geraakte boomgaard. Aan de oostzijde bevindt zich een ondiepe voortuin en vijf knotlinden, direct naast de Euvelgunnerweg². Aan de zuidzijde bevindt zich een circa 100 meter diepe tuin waar zich de moestuin bevond.

Bij de herverkavelingen ten behoeve van de Gotenburgweg in het midden van de zestiger jaren is de brede sloot, het restant van de Hunze, versmald. Op het erf aan deze zijde bevinden zich onderandere de gierput en de mestvaalt.

De boerderij bestaat uit een L-vormig voorhuis met schilddak en, aan de westzijde een schuur met een hoog schildak. Qua vorm doet de boerderij het meest denken aan het type van de veenkoloniale boerderij.

Tegen de noordzijde van de schuur bevindt zich een kleinere stal. Ten noorden van het voorhuis bevinden zich een bakhuisje oftewel stookhut en een tuberculosehuisje.

Bouwgeschiedenis

Op een acte van scheiding (van terrein) uit 1828 betreffende het op deze plaats staande gebouw wordt melding gemaakt van een “boerenbehuizing”. Het gaat hier om de voorganger van het huidige bouwvolume.

In 1885³ wordt de boerderij gekocht door de voorouders van de huidige bewoner, dhr Dijkhuis. Rond deze tijd vinden er werkzaamheden plaats in de schuur waarbij niet duidelijk is of alleen het muurwerk van de schuur of de gehele schuur wordt vernieuwd⁴. In 1900 wordt het voorhuis vernieuwd en wordt de schuur enkele meters naar het westen uitgebreid⁵.

Op een topografische kaart uit 1905 staat de huidige boerderij aangegeven.

Vlak hierna, in circa 1914, is er ten noorden van het voorhuis een tuberculosehuisje geplaatst⁶. In de jaren twintig van de 20^e eeuw is er aan de noordzijde van de schuur een tweede, kleinere, schuur toegevoegd.

² In de Groningsche Volksalmanak van 1910 (pagina 158-168) geeft Jhr. Mr. J.A. Feith verschillende verklaringen voor de naam Euvelgunne: “... eene mythische benaming voor de woonplaats van den duivel,Oevelgunne is iets, wat in oevelen gunst, dat is in kwaden reuk, in slechten naam.” en “Ovelgunne is .. oorspronkelijk de naam van een stuk land geweest, land, dat in een slechten naam stond, „onland”.”

³ Boven een zijdeur in de noordgevel van het tussenlid bevindt zich een baksteen waarin “18 TD VK 8” is gekrast. Het rechter deel van de baksteen is verdwenen, het jaartal is dus niet geheel bekend. De letters TH en VK staan voor de namen van de stichters van de boerderij namelijk Thies Dijkhuis en Frederika Kars (de letter V is dus òf foutief òf staat voor de v van Vrouwe). Deze baksteen is herplaatst, mogelijk bij de uitbreiding van de schuur.

⁴ Volgens mondelinge overlevering is de schuur ouder dan 1885.

⁵ In een baksteen van de achtergevel van de schuur staat het jaartal 1907 ingekrast, mogelijk is dit secundair aangebracht.

⁶ Naar verluidt zijn hiervoor sloopmaterialen gebruikt van het voormalige hoofdgebouw van het provinciehuis. De sloop van dit gebouw vond plaats in 1917.

Beschrijvingen

Exterieur voorhuis

De gevels van het voorhuis zijn éénlaags en worden aan de bovenzijde beëindigd door een kroonlijst. De muren zijn opgebouwd uit rode baksteen, met horizontale banden van zwarte, witte en gele bakstenen. Deze banden benadrukken de indeling van de gevels; zij bevinden zich ter hoogte van de bovenzijde van de vensters, ter hoogte van de wisseldorpels van de schuiframen en aan de onderzijde van de vensters. Op verschillende plaatsen zijn eveneens witte bakstenen verwerkt in eenvoudige patronen. Het basement bestaat uit bakstenen met een donkerdere rode kleur. De waterlijst die het basement scheidt van het opgaande metselwerk is van donker blauw geschilderd hardsteen.

De éénlaags voorgevel van het voorhuis is verdeeld in vijf traveeën. De middelste travee wordt benadrukt door een risaliet, hierin bevindt zich een ondiep portiek met de dubbele voordeur.

Deze dubbele houten voordeur met ruitjes en bovenlicht is te bereiken via een trap bestaande uit rode en gele bakstenen. Aan beide zijden van de entree bevinden zich twee H-schuifvensters. Alle vijf openingen worden aan de bovenzijde beëindigd door middel van een licht gebogen rollaag van rode en witte bakstenen en sluitstenen van pleisterwerk. De vensterbanken van de vensters bestaan uit hardsteen. De hoeken van de voorgevel worden eveneens benadrukt door iets naar voren springende hoekpilasters.

De noordelijke (rechter) zijgevel bestaat uit twee traveeën. Onder de twee H-schuifvensters in deze gevel bevinden zich, in het metselwerk van het basement, twee kelderlichten met gebogen rollagen. Deze vensters worden elk afgeschermd door twee elkaar kruisende metalen spijlen.

Rechts van deze gevel bevindt zich, iets naar achteren liggend, de zij-ingang van het voorhuis. Deze enkele houten voordeur is een vereenvoudigde copie van de dubbele voordeuren in de voorgevel.

De zuidelijke (linker) zijgevel bestaat uit vier traveeën, elk voorzien van vier H-schuifvensters.

Het voorhuis heeft een L-vormig schilddak dat is belegd met zwarte friese golfpannen. De twee nokpunten aan de straatzijde worden geaccentueerd door twee gemetselde schoorstenen met schoorsteenborden, de rookkanalen van de beide voorkamers. Op de nok van de andere arm van de 'L' bevindt zich eveneens een gemetselde schoorsteen met schoorsteenbord, het rookkanaal van de linker achterkamer en de rookkast op zolder.

Interieur voorhuis

Het van oorsprong L-vormige voorhuis bevat drie kamers; een rechter en linker voorkamer en een linker achterkamer. Tussen de voorkamers loopt, haaks op de voorgevel, een gang met een aftakking naar de zijdeur aan de noordzijde. Onder de rechter voorkamer bevindt zich een kelder. In de voormalige karnruimte is secundair een keuken gemaakt, waarmee het voorhuis in de schuur uitgebreid werd. Alle deuren in het voorhuis zijn paneeldeuren, geplaatst in een kozijn met architraaflijst.

De vloer van de kelder, onder de noordelijke voorkamer, bestond oorspronkelijk uit plavuizen. Na herhaaldelijk wateroverlast is deze bedekt met een betonnen/cement vloer. De grenenhouten balken met kraalprofiel, lopen in oost-westelijke richting.

De rechter voorkamer is de oorspronkelijke woonkamer van de boerderij. De kamer wordt aan de noord- en oostzijde verlicht door twee keer twee H-schuifvensters. In de westelijke wand bevonden zich oorspronkelijk een bedstede, een doorloopkast en een gewone kast. De bedstede is in de huidige situatie een kast, de doorloopkast is een toilet dat toegankelijk is via de gang. Alle deuren van de huidige kasten zijn voorzien van de (oorspronkelijke) palmhouten deurknoppen. Tegen de noordelijke wand bevindt zich, tussen de twee vensters, een schouw met houten schoorsteenmantel. De vensters zijn voorzien van vensterwandbetimmeringen bestaande uit luikkasten, luiken en zitbanken. De ruimte onder de vensters is afgewerkt met kraalschroten. Ook het plafond is afgewerkt met schroten met kraalprofiel die in een patroon zijn geplaatst. De paneeldeur naar de gang is omlijst door een architraaflijst.

De linker voorkamer is de oorspronkelijke pronkkamer van de boerderij, deze is dan ook als enige voorzien van een zwart marmeren schouw en schoorsteenmantel. Ook de andere elementen van de interieurafwerkingen zijn rijker; dit is vooral te zien in de detaillering van het plafond dat bestaat uit schroten met kraalprofielen in een rijk patroon. Ook in deze kamer zijn de vensters voorzien van luiken met panelen. In één van deze luikkasten is een kleine kastruimte ingebouwd ten behoeve van pijpen van bezoek, een zogenaamd pijpenkastje⁷.

De linker achterkamer ligt ten westen van de oorspronkelijke pronkkamer. Tegen de oostwand bevindt zich een rijk gedetailleerde houten schouw. Tegen de westwand bevinden zich vier kasten. Het plafond van kraalschroten heeft hetzelfde patroon als dat van de oorspronkelijke woonkamer. Deze kamer is te bereiken vanuit de pronkkamer en rechtstreeks vanuit de gang.

De gang loopt van de voordeur in de voorgevel tussen de twee voorkamers en maakt daarachter een haakse hoek naar de zijdeur aan de noordzijde van het voorhuis. In het oost-west lopende chique deel van de gang is de houten vloer gemarmerd. De randen van het plafond, bestaande uit schroten met kraalprofiel, drie centrale delen daarop zijn voorzien van sjabloon schilderingen bestaande uit geabstraheerde bladmotieven.

Het noord-zuid lopende deel van de gang ligt circa dertig centimeter onder het nivo van de “chique gang”. In dit deel is de balklaag in het zicht; deze bestaat uit smalle balken met een kraalprofiel.

Het lijstwerk van het portiek van de trap naar zolder is voorzien van wandschilderingen, waaronder een schijndeur.

De kap van het voorhuis bestaat uit een grenen rondhouten sporenkap. Op de zolder zijn twee kamertjes ingetimmerd waarvan de één bij de bouwphase van het voorhuis hoort. Ook bevindt zich op de zolder een gemetselde en gepleisterde rookkast met een rookkanaal.

⁷ Dit pijpenkastje was in gebruik als opbergruimte van lange pijpen. Deze waren namelijk zo kwetsbaar dat zij niet makkelijk vervoerd konden worden; alle vrienden des huizes lieten hier een eigen pijp bewaren voor tijdens een bezoekje.

Bij de woning getrokken ruimtes van de schuur

Het oorspronkelijke karnhuis is verkleind door de ingebouwde keuken. In de ruimte die is overgebleven van het oorspronkelijke karnhuis bevindt zich de brede open kast ten behoeve van het karnen. Hiernaast, in de huidige badkamer, bevonden zich verschillende bedsteden.

De ruimte tussen de keuken met badkamer en de schuur bevindt zich een smalle ruimte die in gebruik is als een soort bijkeuken. In deze ruimte is een luikje te herkennen waardoor –aan de schuurkant- de inhoud van de poepdoos gelegegd kon worden, behorende bij de wc ter plaatse van de huidige douche.

Tussen de schuur en de woning bevindt zich een brandmuur.

Exterieur schuur

In circa 1885 vinden er werkzaamheden plaats in de schuur, niet duidelijk is echter of er slechts muurwerk werd vernieuwd of de gehele schuur (zie noot 4). Op grond van uitvoering en detaillering wordt de draagconstructie van de schuur in elk geval in de 19^e eeuw gedateerd. Vermoedelijk na 1905 is de schuur een paar meter naar het westen uitgebreid. Hiervoor is een deel van de Hunze omgelegd. Een deel van de oude loop is gedempt. De muren van de schuur zijn opgetrokken in rode baksteen; het muurwerk van het oudere deel uit handgevormde steen, dat van de uitbreiding uit machinaal gefabriceerde steen.

Tegen de noordelijke gevel van de schuur is een in de jaren twintig gebouwde schuur geplaatst, aan de oostzijde bevindt zich het voorhuis. In de oostelijke gevel van de schuur bevinden zich aan de straatzijde de baanderdeuren met daar boven de tekst “Euvelgunnerheem”. De zuidelijke gevel van de schuur bestaat uit blind metselwerk van circa 1 meter 20 hoog. Hierin bevinden zich op verschillende plaatsen herstellingen. De éénlaags westgevel is vermoedelijk na 1905 gebouwd bij de uitbreiding van de schuur. De gevel bestaat (vlnr) uit een ijzeren 6-ruits venster, een ijzeren 4-ruits venster, de toegangsdeur tot de koestal, een ijzeren 4-ruits venster, een houten deur, een ijzeren 4-ruits venster, een brede dubbele baanderdeur en als laatste een ijzeren 4-ruits venter. Boven de lijn van de muurankers bevinden zich drie halfronde ijzeren 3-ruits venstertjes. Het dak is met riet gedekt. De nokpunten zijn aan de oost- en westzijde geaccentueerd met uilenborden.

Interieur schuur

De schuur heeft een 3-beukige opzet. De constructie van de schuur bestaat vier grenenhouten dekbalkgebinten. Over de gebinten lopen, in de lengte richting van de schuur, aan beide zijden, platen waarop de sporen rusten die het dak dragen. Vanwege de grote lengte bestaan de sporen uit twee delen. De onderste delen van de sporen overspannen de ruimte tussen de muurplaten van de zijgevels en de gebintkoppelplaten. De bovenste delen van de sporen staan op deze platen en overspannen de ruimte tot aan de nok van de kap. Onder de nok zijn de bovenste delen verstevigd door middel van een hanebalk. De platen liggen op de overstekende dekbalken en zijn door middel van ijzeren ankers verbonden met de dekbalk. De dekbalk is vervolgens door middel van een pengat verbinding met drie toognagels verankerd in de gebintstijl.

De noordelijke zijbeuk van de schuur is ingericht als koestal, ten behoeve waarvan een bakstenen wand is opgetrokken. De koestal bestaat uit dubbele standplaatsen van getoogde

schotten⁸ en een vrij diepe grup ten behoeve van de afvoer van gier. Deze grup komt evenals de grup van de stal aan de noordzijde uit in een gierput die zich naast de achtergevel bevindt. De verlichting van de koestal bestaat uit ramen in het dakvlak, in plaats van in het muurwerk.

Het centrale deel van de schuur, de tasruimte, wordt gebruikt voor de opslag van stro en hooi. In het meest westelijke deel van de tasruimte bevindt zich een stalruimte voor paarden. In de huidige situatie worden deze standplaatsen ook gebruikt voor koeien.

De zuidelijke beuk van de schuur is in gebruik als doorrit en/of dorsdeel, ook in gebruik als werkruimte en als opslag en stalling van wagens en gereedschap.

Exterieur aangebouwde stal

In de jaren twintig is aan de noordzijde van de schuur een kleinere en kortere stal gebouwd. Ook het dak van deze schuur is gedekt met riet, en de nokpunten zijn geaccentueerd met uilenborden.

De wanden van deze schuur zijn opgetrokken in rode baksteen. De westelijke (achter) gevel bevat (vlnr) uit een ijzeren 6-ruits venster, een brede dubbele baanderdeur, een tweede 6-ruits ijzeren venster en een liggend ijzeren 6-ruits venster. De noordelijke zijgevel is blind, de verlichting van de koestal bestaat uit daklichten. De oostelijke gevel bevat twee ijzeren stalramen en een dichtgezette deur.

Interieur aangebouwde stal

De constructie van deze schuur bestaat uit gebinten, waarbij de horizontale dekbalken door middel van een inkeping zijn ingelaten in de staande gebintstijlen. Oorspronkelijk was deze schuur in gebruik door veertig koeien en pinken.

Bakhuisje cq stookhut

Het bakhuisje is een klein rechthoekig bijgebouwtje waarvan de gevels zijn opgetrokken in rode baksteen. In de twee zijgevels bevinden zich elk twee kleine venstertjes, in de zuidelijke kopse gevel bevindt zich de entree. Het zadeldak is belegd met golfplaten.

Tuberculosehuisje

Het tuberculosehuisje dateert uit circa 1914. Het bestaat uit een houten pui met schuifdeuren met glas, dichte zijkanten en een secundair dichtgezette achterwand met twee vensters. Oorspronkelijk was ook deze wand voorzien van schuifdeuren. Het lessenaarsdak loopt af naar de achterzijde, over de oorspronkelijke asfalt dakbedekking is golfplaat bevestigd. Het geheel is wit geschilderd. Naar verluidt is er in het tb-huisje materiaal van het oude provinciehuis (circa 1870) verwerkt.

⁸ Bij de overgang van deze getoogde delen bevonden zich oorspronkelijk op de staande onderdelen houten details. Deze zijn in de loop van de tijd afgesleten.

Conclusie

Van de boerderij zijn de massa, de gevels, de constructie, de indeling en de interieurafwerking van bouwhistorisch belang. Ook het erf -met de knotlinden, de restanten van de boomgaard en de open structuur aan de zuidzijde van de boerderij (voormalige moestuin)- is van groot belang.

De indeling en interieurafwerking van het voorhuis is vrijwel compleet. Zo zijn alle gehoutte deuren, met architraaflijsten, vensterbanken, schouwen en dergelijke nog in hun oorspronkelijke staat. Bijzonder zijn de plafonds van kraaldelen in verschillende motieven, het stucplafond met sjabloon schilderingen, de gemarmerde vloer van de gang en het decoratieve schilderwerk in het portiek van de zoldertrap.

Ook de schuur is, behalve de oorspronkelijke karnruimte die is verbouwd tot keuken, in originele staat. Ook de aangebouwde schuur uit de jaren twintig is van bouwhistorisch belang vanwege haar traditionele constructie. Het bakhuisje en tuberculose-huisje zijn wezenlijke en essentiële onderdelen van het complex.

Aletta Bastmeijer, juli 2000.

Geraadpleegde literatuur

L.T. Hacquebord en R.M.H. Overbeek, *Architectuur en stedenbouw in de gemeente Groningen 1850-1940*, Zwolle 1994.

P.W. Havik, *Boerderijen in Groningen* (Stad en Lande historische reeks), Utrecht 1988.

L. de Jong, *De Drentse Boerderij*, Assen 1987.

J. Loonstra, G. Overdiep en M. Schoor, *Tien eeuwen Hunze, renaissance van een oerstroomdal*, Groningen 1997.

Met dank aan de heer T. Dijkhuis voor de mondeling verstrekte informatie.

Afbeelding 1: Detail van de militaire topografische kaart uit circa 1850.
Uit: Wolters-Noordhoff Atlasproducties, *Grote Historische Atlas van Nederland, Noord-Nederland 1851–1855*, Groningen 1990.

Afbeelding 2: Detail van een topografische kaart uit 1905.
Uit: G.L. Wieberdink, *Historische Atlas Groningen*, Den Ilp 1990.

Afbeelding 3: Huidige kadasterkaart, met daarop aangegeven de boerderij.